

РЕЦЕНЦІЯ

рецензента кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету

Марії Федорівни Плотнікової

на дисертаційну роботу

Анни Сергіївни Осіпчук

«Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності

051 «Економіка» (05 «Соціальні та поведінкові науки»)

у разову спеціалізовану раду Поліського національного університету

Актуальність дослідження. Глобальні зрушення у функціонуванні соціально-економічних систем і національних економік, обумовлені їх відкритістю, посиленням міжнародних зв'язків та утворенням наднаціональних інституційних утворень, докорінно змінюють традиційні підходи до організації та функціонування сфери виробництва та надання послуг. Туристично-рекреаційна діяльність – одна зі сфер економіки, яка може розвиватись завдяки реалізації відповідної політики органу місцевого самоврядування, зусиллям територіальних громад, тим самим створюючи робочі місця у туристичному та суміжних видах діяльності та забезпечуючи надходження до місцевого бюджету. Водночас досягнення успіху у розвитку цієї сфери та перетворення її у бюджетоформувальну вимагає використання методологічної бази та практичного інструментарію щодо ефективного використання власного туристично-рекреаційного потенціалу для розвитку економіки територіальної громади. Потенціал екологічного туризму практично необмежений, проте для його становлення і розвитку потрібні капіталовкладення і витрати. Створення інфраструктури для екологічного туризму дозволить забезпечити доступність унікальних куточків природи для туристів, а залучення інвестицій та приватного капіталу полегшить реалізацію проектів розвитку об'єктів екологічного туризму. Рациональне функціонування екотуристичних дестинацій у поєднанні з використанням принципів Зеленого курсу ЄС позитивно вплине на стан навколишнього середовища.

Поліський національний університет
Відділ діяльності адміністрації
контролю виконання
ВХІДНИЙ № 8
від « 04 » 08 2023 р.

економічної діяльності, забезпечить поширення знань про культуру жителів місцевих громад та природну красу території.

Наведене вище підтверджує актуальність і своєчасність дисертації А. С. Осіпчук, яка спрямована на теоретичне та прикладне обґрунтування організаційно-економічного інструментарію розвитку екотуристичної діяльності в умовах сучасних викликів.

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих у роботі, їх наукова новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації А. С. Осіпчук мають достатньо високий ступінь обґрунтованості, що зумовлюється: докладним вивченням, аналізом та узагальненням значного обсягу сучасних літературних джерел сфери економіки та менеджменту туризму, особливостей функціонування об'єктів природно-заповідного фонду, формування туристичного ринку в умовах висококонкурентного середовища, коректним використанням теоретичних основ і методичних підходів щодо дослідження організаційно-економічних засад екологічного туризму, запропонованого у публікаціях українських і іноземних вчених; представленим обсягом статистичного матеріалу, які висвітлюють функціонування національного та міжнародного екотуристичного ринку. Мета, об'єкт і предмет дисертаційної роботи відповідає обраній темі. Зміст сформульованих наукових завдань логічно узгоджений, а їх кількість вважаю достатньою для розкриття теми дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні та аналітичному обґрунтуванні організаційно-економічних підходів до особливостей сучасного розвитку екологічного туризму, а саме: удосконалено дефініцію «екологічний туризм»; класифікації видів екологічного туризму та групуванні екотуристичних послуг за окремими ознаками й властивостями; розробці авторського бачення методичного підходу до визначення економічної ефективності реалізації екологічного туризму. У процесі дисертаційного дослідження дістали подальшого розвитку механізм фінансового забезпечення організації, утримання і розвитку заповідних територій; система принципів екологічного туризму (системності, адаптивності, інноваційності, економічності та ефективності, екологічної свідомості та гнучкості); стратегічні напрями розвитку екотуристичної

й екокультурної діяльності; модель геопорталу еколокацій регіонального рівня; організаційно-економічні пропозиції щодо створення еколого-рекреаційного комплексу «Відродження».

Дисертація А. С. Осіпчук виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Поліського національного університету: «Конструктивно-географічні та організаційно-економічні засади розвитку інноваційних видів туризму на території Правобережного Полісся» (номер державної реєстрації 0117U007357; 2018–2022 рр.), «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму» (номер державної реєстрації 0119U103399; 2019–2022 рр.) та «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310; 2020–2025 рр.). Результати дисертаційного дослідження враховано під час реалізації освітнього процесу Поліського національного університету, зокрема під час викладання таких дисциплін як «Екологічний туризм», «Туристична логістика», «Реабілітаційний туризм», «Проектування та планування туристичних маршрутів», «Технологія продажів туристичних продуктів» (довідка № 1180/01-17 від 02.09.22).

Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Поліського національного університету, протокол № 4 від 01.11.2017 р.

Структура і зміст дисертації. Ґрунтовний аналіз дисертації дає всі підстави зробити висновок про те, що наукова робота автора є закінченим самостійним дослідженням, що містить елементи наукової та практичної цінності. Основні положення дослідження, які виносяться на захист, а також висновки є чіткими, продуманими та достатньо аргументованими. За своєю структурою, обсягом і оформленням дисертація відповідає вимогам до робіт такого рівня. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 214 найменувань та додатків, розміщених на 58 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 186 сторінках машинописного тексту (загальний обсяг дисертації – 263 сторінки). Робота ілюстрована 44 рисунками, 15 таблицями та 1 формулою.

У дослідженні автором застосовано комплекс теоретичних і конкретно-наукових методів, що уможливило аналіз екотуристичних практик у їх цілісності та дозволило класифікувати види туристичної діяльності відповідно до мінливості

потреб сучасних туристів (с. 51–52). Застосування основних теоретичних положень економіки, соціології, туризмознавства, маркетингу та менеджменту допомогло автору виявити інноваційну світоглядну концепцію туризму як інтегративного економіко-екологічного та соціокультурного явища, яке супроводжується використанням сучасних засобів геоінформаційного картографування (с. 197–198). На основі отриманих в процесі дослідження результатів сформовано авторську екскурсійну програму об'єктами природно-заповідного фонду «Поліські смарагди Житомирщини», яка враховує побажання потенційних туристів за результатами їх опитування (с. 199). В роботі запропоновано авторську методику розрахунку економічної ефективності екотуристичної діяльності для забезпечення комплексного підходу оцінки ефективності ведення туристичної діяльності, використання якої сприятиме вибору дієвих інструментів управління туристичними дестинаціями в умовах конкурентного середовища (с. 57–58).

У першому розділі «Теоретичні основи розвитку екологічного туризму в національній економіці» здійснено вивчення, узагальнення та поглиблення наукових підходів у тлумаченні сутності поняття «екологічний туризм», запропоновано власне визначення дефініції (с. 36–39) та актуалізовано функції, інтегрування яких сприяє прояву екологічним туризмом власного економічного змісту через відновлення і зміцнення трудового потенціалу населення, що є головною умовою активної та продуктивної участі в економічному житті суспільства (с. 40–41). Досліджено специфічні особливості екотуристичного продукту, підкреслено його унікальність з позиції надання екотуристичних послуг у природному середовищі з врахуванням регіональних особливостей, місцевої культури, гастрономічних проявів на тлі дбайливого ставлення до довкілля (с. 63–64).

У другому розділі «Формування організаційно-економічних умов сучасного розвитку екологічного туризму в Україні» на основі проведеного анкетного опитування проаналізовано потреби сучасних туристів та вимоги ринку щодо туристичних послуг як передумов запровадження інноваційних технологій обслуговування споживачів туристичних та супутніх послуг. Автором детально досліджені території та об'єкти природно-заповідного фонду як важливі ресурси

відповідними логічними умовиводами та розрахунково-конструктивними підходами дослідження.

Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною завершеною науковою працею, у якій викладено положення, висновки й пропозиції, здобуті автором особисто.

Практичне значення наукових результатів та повнота викладення в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання результатів і рекомендацій дисертаційного дослідження у процесі організації та управління екотуристичною діяльністю. Результати дисертаційного дослідження апробовано туристичним агентством «Патріот» (довідка б.н. від 17.08.22), використано Управлінням культури та туризму Житомирської обласної державної адміністрації (довідка № 603-1.21/04-22 від 23.09.22) та комунальною установою «Житомирський обласний туристичний інформаційний центр» Житомирської обласної ради (довідка № 38 від 02.08.22).

Основні положення наукової новизни, які належать особисто автору, викладено у 22 наукових працях загальним обсягом 13,41 ум. друк. арк. (автору належить 8,37 ум. друк. арк.), що за кількістю та основними гіпотезами, результатами й висновками достатньо повно характеризують дисертацію. Серед наукових праць є 5 статей у наукових фахових виданнях України та 1 публікація у періодичному науковому виданні країни ОЕСР, 5 представлені у наукометричних базах Web of Science Core Collection та Scopus, 11 матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації. Основні результати дослідження висвітлено на міжнародних та всеукраїнських конференціях: «Українське Полісся: проблеми та тренди сучасного розвитку» (Ніжин, 2021), «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України» (Кропивницький, 2021), «Суспільно-географічні процеси в Східно-Центральній Європі: проблеми, тенденції, напрями» (Берегове, 2020), «Туризм: міжнародний досвід та національні пріоритети» (Житомир, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022), «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» (Житомир, 2021). Висновки, наведені наприкінці розділів

для здійснення екологічного туризму, що підтверджують формалізовані статистичні дослідження (табл. 2.5, рис. 2.13–2.18). проведені дослідження демонструють достатню кількість об'єктів природно-заповідного фонду Житомирської області та потребу формування якісного екотуристичного продукту за умови врахування наявної інфраструктури, можливості екскурсійного обслуговування, рівня антропогенне навантаження на DESTИНАЦІЮ, споживчого попиту, сезонного характеру привабливості туристичних об'єктів тощо.

У третьому розділі «Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку екологічного туризму на основі застосування інновацій» запропоновано концепцію застосування економічних вигід з метою розвитку екологічного туризму. За авторським баченням вона передбачає можливості отримання додаткових фінансових надходжень для об'єктів природно-заповідного фонду (с. 204–206). Враховуючи, що дисертантом виявлено низький рівень організації екскурсійної діяльності, недостатній рівень інформаційного забезпечення туристичної сфери, встановлено незначний попит організації пізнавально-екскурсійного туризму в умовах об'єктів природно-заповідного фонду Житомирської області. Чинниками активізації попиту на екотуристичні продукти автор вважає візуалізацію маршрутів відвідування екотуристичних об'єктів за допомогою сучасних геоінформаційних систем, що є сучасним методом управління суспільним сектором. Економічне обґрунтування показників ефективності господарської діяльності та фінансовий аналіз проєкту створення еколого-рекреаційного комплексу «Відродження» досліджено проілюстрував розрахунковий рівень окупності на рівні 3,7 року (використання методики дисконтування подовжує цей термін до 6,2 року – с. 210–212, що характеризує запропонований проєкт як складний в умовах сучасних викликів, але досяжний в разі координації діяльності всіх зацікавлених сторін). Дисертант вважає, що імплементація сукупності методологічних принципів екотуристичної діяльності сприятиме оптимізації процесів формування та просування екотуристичного продукту, ефективному екопросвітництву, покращить інвестиційний клімат DESTИНАЦІЇ, переорієнтує вектор господарської діяльності бізнесових структур на екологізацію відповідно до Цілей сталого розвитку туристичної, що доведено

дисертації, є узагальненням досліджень та основою формулювання практичних рекомендацій; вони не містять внутрішніх суперечностей і мають практичну спрямованість. Викладене вище свідчить про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, висвітлених у дисертаційній роботі А. С. Осіпчук. Висновки та отримані результати можуть бути використані при подальшому вивченні питань, пов'язаних з розвитком екологічного туризму та рекреації, при викладанні навчальних дисциплін туристичних спеціальностей, а також окремих курсів з регіональної економіки.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження А. С. Осіпчук виконано із дотриманням принципів академічної доброчесності. За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, а подані до захисту матеріали належать автору.

Перелік виявлених дискусійних положень та зауважень до дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, доцільним буде зауважити на наявність певних недоліків та дискусійних моментів, що полягають у наступному:

1) у другому (аналітичному) розділі є теоретичні положення, а у третьому (проектному) розділі (с. 180, рис. 3.7–3.8 с. 185) – аналітичні описи, які більш коректно було б розмістити відповідно у першому та другому розділах роботи, акцентуючи увагу на наявному стані справ та наслідках впровадження пропозицій, ілюструючи комплексні ефекти з урахуванням економічних інтересів стейкхолдерів, відображених у табл. 1.2 (с. 56), розширюючи проаналізований період (рис. 2.1–2.2 с. 107–108, рис. 2.5–2.8 с. 113–117, рис. 2.9–2.10 с. 121–122, табл. 2.1–2.3 с. 118–120, тал 2.4 с. 122 тощо) та представляючи кількісні оцінки причин та чинників розвитку екотуристичної діяльності у висновках по розділах та по роботі в цілому;

2) переважно досліджуючи потенціал екологічного туризму на території об'єктів природно-заповідного фонду, дисертантка залишає поза увагою інші об'єкти, зокрема агроландшафти, унікальні місця місцевого значення, які не мають природоохоронного статусу внаслідок чого зазнають негативного антропогенного впливу. Екологічна та туристична діяльність на території сприятимуть

акумулюванню ресурсів для їх збереження. Зауважимо, що екологічний туризм являє собою особливий сектор туристичної галузі, який каталізує прагнення людини до активного відпочинку на природі, дозволяє вдало поєднувати його із висадкою зелених насаджень, прибиранням сміття, доглядом за тваринами, що широко розповсюджене у світі та приносить дохід від платності участі у природоохоронній діяльності та екологічних практиках. Вважаємо, що Україна має достатньо туристичних ресурсів, стимулювання розвитку яких сприятиме наповненню місцевого та національного бюджету;

3) у третьому розділі слід було навести результати планування, починаючи з 2024 р. (табл. 3.3–3.4 с. 211), зважаючи, що наразі проєкт не було розпочато. Пізній початок проєкту може вплинути на кількісні параметри опису моделі в процесі його реалізації;

4) розгляд світового та, зокрема, європейського досвіду організації, функціонування та активізації засад екологічного туризму дозволить зробити дослідження ціннішим не лише на регіональному, але й глобальному рівні, зокрема, у питаннях оцінки діяльності міжнародних, європейських та громадських організацій, наприклад, такої як Global Ecovillage Network;

5) дискусійною вважаємо позицію автора щодо значної уваги питанням нормативно-правового регулювання екотуристичної діяльності та законодавчого розмежування відповідальності державних органів враховуючи обрану спеціальність (051 економіка). Більш доцільно було б розробити організаційно-економічний механізм підвищення мотивації учасників бізнес-процесів у сфері надання екотуристичних послуг.

Наведені недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а зауваження можуть бути предметом наукової дискусії та подальших досліджень автора.

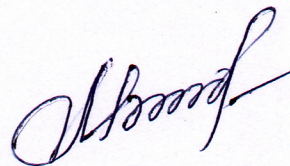
Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам

Вважаю, що дисертація Анни Сергіївни Осіпчук на тему «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму» є завершеною науковою працею, містить низку актуальних та перевірених результатів, що свідчать про її значення та цінність для сфери соціальних та поведінкових наук. Дисертація

повністю відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор Анна Сергіївна Осіпчук заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та туризму

Марія ПЛОТНИКОВА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Поліського національного університету
С. Вауф Світлана Василівна
« 04 » 08 2023 р.

